ISSN 2654-2366

Archive

Archive Offprint



Open Access Scientific Journal

ISSN 2654-2366

Volume 17(2) – 2021 Offprint

Volume No: Archive Volume 17, Issue 2, 2021
Editor: K. Kalogeropoulos
Date: September 1, 2021

Παραπομπή ως: Γκολομάζου, Θ. (2021). Η σχέση των φαινομένων σχολικής βίας και εκφοβισμού με την εθνοπολιτισμική ετερότητα των μαθητών των σχολείων, *Archive, 17*(2), σσ. 77-82. DOI: 10.5281/zenodo.5153587

Η σχέση των φαινομένων σχολικής βίας και εκφοβισμού με την εθνοπολιτισμική ετερότητα

Λέξεις κλειδιά: *Σχολική βία, σχολικός εκφοβισμός, εθνοπολιτισμική ετερότητα.*

Θεοδώρα Γκολομάζου, ΜΔ Επιστήμες της Αγωγής, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο:

Abstract

School violence and bullying are human behaviors that occur in the school environment and are often - though not necessarily - associated with issues of ethno-cultural diversity. Ethno-culturally diverse students are sometimes blamed for incidents of violence, a phenomenon that is observed both in the media and in everyday life. The scientific research on the subject presents on the one hand the picture of the systematic victimization of students with ethno-cultural peculiarities; on the other hand it investigates the hypothesis that the ethno-cultural peculiarity of otherness does not substantially affect the occurrence of school violence. While acknowledging the fact that ethno-culturally particular students are involved in violent confrontations, research rather attributes it to the intense living conditions of immigrant families.

Περίληψη

Η σχολική βία και εκφοβισμός είναι ανθρώπινες συμπεριφορές που εκδηλώνονται στο σχολικό περιβάλλον και συνδέονται συχνά -αν και όχι απαραίτητα- με ζητήματα εθνοπολιτισμικής ετερότητας. Ενίοτε για τα περιστατικά βίας ενοχοποιούνται οι εθνοπολιτισμικά διαφορετικοί μαθητές, φαινόμενο που παρατηρείται τόσο στα ΜΜΕ όσο και στην καθημερινότητα. Η επιστημονική έρευνα επί του θέματος παρουσιάζει αφενός την εικόνα της συστηματικής θυματοποίησης μαθητών με εθνοπολιτισμικές ιδιαιτερότητες, αφετέρου διερευνά την υπόθεση ότι η εθνοπολιτισμική ιδιαιτερότητα ετερότητα δεν επηρεάζει ουσιαστικά την εμφάνιση της σχολικής βίας. Αποδέχεται μεν το γεγονός ότι οι εθνοπολιτισμικά ιδιαίτεροι μαθητές εμπλέκονται σε βίαιες αντιπαραθέσεις, αλλά το αποδίδει μάλλον στις εντασιογόνες συνθήκες διαβίωσης των οικογενειών των μεταναστών.

Λέξεις Κλειδιά: *Σχολική βία, σχολικός εκφοβισμός, εθνοπολιτισμική ετερότητα.*

Εισαγωγή

Στο παρόν δοκίμιο, αξιοποιώντας τη σχετική βιβλιογραφία, διερευνάται ο ρόλος των ενδεχόμενων θεσμικών διακρίσεων σε περιστατικά βίας και σχολικού εκφοβισμού. Αναλύοντας τις έννοιες της σχολικής βίας και του σχολικού εκφοβισμού, τεκμηριώνεται βιβλιογραφικά η σχέση τους με την έννοια της εθνοπολιτισμικής ετερότητας, εφόσον αυτή υφίσταται. Εντέλει, προτείνεται η λήψη συγκεκριμένων εκπαιδευτικών μέτρων, τόσο σε επίπεδο πρόληψης όσο και αντιμετώπισης ανάλογων φαινομένων.

Σχολική βία και εκφοβισμός

Αν και δεν φαίνεται να υφίσταται καθολικός ορισμός, ωστόσο, συμφωνείται ευρέως ότι ο εκφοβισμός είναι μια υποκατηγορία επιθετικής συμπεριφοράς που χαρακτηρίζεται από ορισμένα ελάχιστα κριτήρια, όπως είναι η εχθρική πρόθεση για σκοπούμενη βλάβη, η πραγματική ή φαινομενική ανισορροπία της δύναμης μεταξύ του θύτη και του θύματος, και η επανάληψη σε μια χρονική περίοδο. Αυτά τα βασικά κριτήρια συμπληρώνονται με δύο επιπλέον, όπως είναι η απελπισία του θύματος και τα επακόλουθα ψυχολογικά κοινωνικά ή σωματικά τραύματα και η πρόκληση, καθώς ο εκφοβισμός συνδέεται συχνά με τα οφέλη της επιθετικής, προκλητικής συμπεριφοράς (Goldsmid & Howie, σσ. 210–225). Ορισμένα από αυτά τα χαρακτηριστικά, όπως η ανισορροπία της δύναμης έχουν αμφισβητηθεί, καθώς τόσο οι θύτες όσο και τα θύματα αναφέρουν συχνά ότι οι συγκρούσεις συμβαίνουν μεταξύ ισοδυνάμων. Παρόλα αυτά, παραμένουν ευρέως καθιερωμένα στην επιστημονική βιβλιογραφία (Burger et al 2015, σσ. 191–202). Οι υποκείμενες αιτίες της σχολικής βίας και του εκφοβισμού περιλαμβάνουν το φύλο και τα κοινωνικά πρότυπα όπως και ευρύτερους δομικούς και διαρθρωτικούς κοινωνικούς παράγοντες (UNESCO, 2017, σσ. 17, 29 και 31).

Ο εκφοβισμός συνδέεται συνήθως με ανισορροπία δύναμης μεταξύ του θύτη-εκφοβιστή και του θύματος-εκφοβιζόμενου (Meyer, 2016, σ. 356). Ο θύτης υπερισχύει του θύματος εξαιτίας παραγόντων όπως το μέγεθος, το φύλο ή η ηλικία (Sylvester, 2011, σσ. 42-45) και διακρίνεται σε άμεσο και έμμεσο. Ο άμεσος εκφοβισμός είναι σχετικά ανοικτή επίθεση στο θύμα φυσικά ή λεκτικά (Hirsch et al, 2012, σσ. 15-16). Ο έμμεσος εκφοβισμός γίνεται συνήθως με μη λεκτική επικοινωνία, αποκλεισμό από τις διαπροσωπικές και φιλικές σχέσεις, συκοφαντία, απώλεια της αυτοεκτίμησης και της αυτοπεποίθησης και αποδυνάμωση της κοινωνικής εικόνας, με φυσικό ή ηλεκτρονικό τρόπο (Κουρκούτας & Κοκκιάδη, 2015, σ. 60).

Όσον αφορά στο φύλο, τα αγόρια τείνουν να εκφοβίζουν τους άρρενες συμμαθητές τους με βάση τη σωματική τους αδυναμία, την ασθενή ιδιοσυγκρασία τους, ακόμη και τις ενδυματολογικές τους προτιμήσεις. Ο εκφοβισμός μεταξύ των κοριτσιών, από την άλλη, φαίνεται να προκύπτει από παράγοντες όπως η εμφάνιση, το συναίσθημα, η παχυσαρκία και το ακαδημαϊκό καθεστώς (Beaty & Alexeyev, 2008, σσ. 1–11). Και τα δύο φύλα τείνουν να στοχεύουν άτομα με προβλήματα ομιλίας κάποιου είδους. Οι εκφοβιστές, ανεξαρτήτως φύλου, φαίνεται πως προέρχονται συχνά από οικογένειες που χρησιμοποιούν φυσικές μορφές πειθαρχίας (Nelson & Lambert, 2001, σσ. 83–106).

Εθνοπολιτισμική ετερότητα και η σχέση της με τη σχολική βία

Ως εθνοπολιτισμική ετερότητα ή ταυτότητα, ανάλογα με την οπτική γωνία που εξετάζεται το θέμα, εννοείται εκείνο το τμήμα της ανθρώπινης ταυτότητας που συντίθεται από συγχρονικά και διαχρονικά στοιχεία σχετικά με ήθη και έθιμα, θεσμούς και παραδόσεις, με τη γλώσσα και τον πολιτισμό (Δαμανάκης, 2007, σ. 122). Η εθνοπολιτισμική ταυτότητα είναι τμήμα μιας ευρύτερης πολιτισμικής ταυτότητας, η οποία διαμορφώνεται βιωματικά μέσα από την αλληλεπίδρασή του ατόμου με το άμεσο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό του περιβάλλον

και γεννά πολιτισμικές ιδιαιτερότητες. Προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις νέες συνθήκες διαβίωσης σε μια χώρα υποδοχής οι εθνοπολιτισμικά διαφορετικοί άνθρωποι νοηματοδοτούν εκ νέου τα πολιτισμικά τους σύμβολα, ώστε να είναι λειτουργικά στις νέες συνθήκες διαβίωσής τους (Οικονομίδης & Κοντογιάννη, 2011, σσ. 105-124).

Η έρευνα υποδεικνύει σε αρκετές περιπτώσεις ότι οι μαθητές στους οποίους ασκείται εκφοβισμός και ανήκουν σε κάποια μειονοτική εθνοπολιτισμική ομάδα, παρουσιάζουν αυξημένο στρες, καθώς δεν είναι εύκολο να αναγνωριστούν στο σχολικό πλαίσιο εύκολα οι πολιτισμικές τους ιδιαιτερότητες. Αν στο παραπάνω προστεθεί και το γεγονός των κοινωνικών ανισοτήτων που αντιμετωπίζουν οι εθνοπολιτισμικά διαφορετικοί μαθητές, αυτό έχει άμεση επίδραση στις επιδόσεις τους στα μαθήματα, σε σχέση με τους συμμαθητές τους τής πλειοψηφικής ομάδας (Aguado, Ballesteros, & Malik, 2003, σσ. 50-63). Θα πρέπει να σημειώσουμε εδώ ότι στη σχέση της εθνοπολιτισμικής ετερότητας με τη σχολική βία και τον εκφοβισμό συναρτάται και η ιδέα του ρατσισμού στην περίπτωση που το θύμα είναι μαθητής με διαφορετικό εθνοπολιτισμικό υπόβαθρο (Μανιάτης, 2009, σ. 125).

Άλλες έρευνες που διεξάγονται τόσο στην Ελλάδα όσο και ευρύτερα στην Ευρώπη, παρουσιάζουν εν γένει αντιφατικά συμπεράσματα. Υφίσταται, για παράδειγμα, η άποψη ότι η εκδήλωση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού διαφοροποιείται ανάλογα με την εθνοπολιτισμική ετερότητα, κάτι που δεν συνάγεται σε διαφορετικές έρευνες επί του θέματος, τουλάχιστον σε σχέση με τους θύτες (Ψάλτη & Κωνσταντίνου, 2007, σσ. 329-345). Επίσης, δεν υποδεικνύεται κάποια σχέση της κοινωνικής θέσης των παιδιών με τα φαινόμενα εκφοβισμού (Βλάχου, 2011, 171). Σε άλλη μελέτη αναφέρεται ότι το φαινόμενο της πολυπολιτισμικότητας σε ένα ενιαίο κοινωνικό πλαίσιο οδηγεί τους μαθητές σε συγκρούσεις (Μανιάτης, 2010, σσ. 125).

Η υπόθεση της σύγκρουσης σε ενιαίο κοινωνικό πλαίσιο οδηγεί στην αντίληψη ότι οι διαφορετικές εθνοπολιτισμικές ομάδες διεκδικούν ενεργητικά την αναγνώρισή τους όσο και την παρουσία τους στον δημόσιο χώρο του σχολείου. Η εθνοπολιτισμική ετερότητα, συνεπώς, σε τέτοιες περιπτώσεις ενεργητικής διεκδίκησης είναι δυνατόν να προκαλεί αρνητικές αντιδράσεις. Ο διαφορετικός, ο «άλλος», είναι δυνατόν να προκαλέσει φόβο και συναισθήματα απόρριψης, προσδίδοντας εντονότερο χαρακτήρα στο στοιχείο του εκφοβισμού. Σημαντικό στοιχείο είναι ότι ο εκφοβισμός εξαιτίας της εθνοπολιτισμικής ετερότητας δε σχετίζεται μόνο με την προσωπικότητα του ατόμου, αλλά εκφράζει και τη συλλογικότητα, την ομάδα στην οποία ανήκει. Το ίδιο φαίνεται να υποστηρίζουν και άλλες έρευνες, σύμφωνα με τις οποίες, οι εθνοπολιτισμικά διαφορετικοί μαθητές εκδηλώνουν βίαιη συμπεριφορά στο σχολείο, καθώς γίνονται αποδέκτες ρατσιστικών επιθέσεων και προσβολών (Νικολάου, 2013, σ. 4)

Είναι οι κοινωνίες έτοιμες σε διαφορετικά επίπεδα λειτουργίας τους για να αντιμετωπίσουν τη σχολική βία και τον εκφοβισμό, όταν συνδέεται με ζητήματα εθνοπολιτισμικής ετερότητας; Το περιστατικό της δολοφονίας ενός μαθητή στο Μάντσεστερ, το 1986, βάσει του οποίου αναπτύχθηκε και το παρόν θέμα, όπως και οι αντιδράσεις των ΜΜΕ, υποδεικνύουν ότι η κοινωνία, η Αγγλική εν προκειμένω, δεν ήταν κατάλληλα προετοιμασμένη σε όλα τα επίπεδα για την

εφαρμογή μιας αντιρατσιστικής πολιτικής, την οποία στο συγκεκριμένο παράδειγμα επέβαλε εκ των άνω, χωρίς να έχει εξασφαλίσει ένα πλαίσιο συναίνεσης σε επίπεδο μαθητών, γονέων και εκπαιδευτικών (Χρηστίδου-Λιοναράκη, 2001, σσ. 185-186). Από το 1986 έως σήμερα παρά την εξέλιξη της εκπαιδευτικής θεωρίας τα περιστατικά δολοφονίας μαθητών ή άλλες περιπτώσεις άσκησης βίας και εκφοβισμού στο σχολικό περιβάλλον δεν σταμάτησαν και τούτο πρακτικά σημαίνει ότι αναζητούνται τρόποι μετουσίωσης της σύγκρουσης σε συναίνεση.

Συμπεράσματα – Προτάσεις

Η εφαρμογή της αντιρατσιστικής πολιτικής είναι προϊόν απόφασης της εκπαιδευτικής πολιτικής. Η συναίνεση, ωστόσο, ως μέσο πρόληψης της σχολικής βίας θα μπορούσε να είναι -και σε πολλές περιπτώσεις είναι- αποτέλεσμα ενδοσχολικής δράσης με τη συμμετοχή όλων των σχολικών ή ευρύτερα εκπαιδευτικών φορέων. Η εφαρμογή ενός αντιρατσιστικού εκπαιδευτικού μοντέλου από πάνω προς τα κάτω έρχεται συχνά σε σύγκρουση με στερεότυπες κοινωνικές αντιλήψεις για την ετερότητα, που εκφράζονται συνειδητά ή ασυνείδητα από τους μαθητές, τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς. Έχει σημασία, λοιπόν, πριν από οποιαδήποτε τυπική εφαρμογή της εκπαιδευτικής πολιτικής, η διαμόρφωση της πραγματικής εικόνας σε ένα δεδομένο σχολικό περιβάλλον, κάτι που επιτυγχάνεται κυρίως με τη συνεργασία των σχολικών φορέων και τη διαπραγμάτευση μεταξύ σχετιζόμενων ομάδων για την επίτευξη ενός ελάχιστου επιπέδου συνεννόησης και συλλειτουργίας προς την κατεύθυνση της κατανόησης και της αποδοχής του άλλου.

Συνεπώς, η σχολική διαμεσολάβηση προς την κατεύθυνση διαμόρφωσης της συναίνεσης θα μπορούσε να λειτουργήσει ως εναλλακτική μέθοδος για την αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του σχολικού εκφοβισμού, συνδεόμενου ή μη με την εθνοπολιτισμική ετερότητα, σε σύγκριση με τις παραδοσιακές μορφές πειθαρχίας που χρησιμοποιούνται για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Η σχολική διαμεσολάβηση λειτουργεί στο πλαίσιο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης με στόχο την αποκατάσταση των σχέσεων όσων εμπλέκονται σε περιστατικά σχολικής βίας και εκφοβισμού στο σχολείο (Αρτινοπούλου, 2010, σ. 57)

Βιβλιογραφία

Aguado, T., Ballesteros, B., Malik, B., (2003), Cultural Diversity and School Equity: A Model to Evaluate and Develop Educational Practices in Multicultural Education Contexts, *Equity & Excellence in Education*, 36(1), σσ. 50-63.

Αρτινοπούλου, Β., (2010), *Η σχολική διαμεσολάβηση. Εκπαιδεύοντας τους μαθητές στη διαχείριση της βίας και του εκφοβισμού*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Βλάχου, Μ., (2011), *Σχολικός Εκφοβισμός / Θυματοποίηση σε Παιδιά Προσχολικής Ηλικίας: Ενδοπροσωπικοί και Περιβαλλοντικοί Παράγοντες*, (Διδακτορική Διατριβή), Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Burger, C., Strohmeier, D., Spröber, N., Bauman, Sh., Rigby, K., (2015), How teachers respond to school bullying: An examination of self-reported intervention strategy

use, moderator effects, and concurrent use of multiple strategies, *Teaching and Teacher Education*, 51, σσ. 191-202.

Δαμανάκης, Μ., (2007), *Ταυτότητες και Εκπαίδευση στη Διασπορά*, Αθήνα: Gutenberg.

Goldsmid, S., Howie, P., (2014), Bullying by definition: An examination of definitional components of bullying, *Emotional and Behavioral Difficulties*, 19(2), σσ. 210-225.

Hirsch, L., Lowen, C., Santorelli, D., (2012), *Bully: An action plan for teachers and parents to combat the bullying crisis*, New York: Weinstein Books.

Μανιάτης, Π., (2010). Σχολική βία και ετερότητα στην Ελλάδα. Η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, *Μέντορας*, 12, 118-138.

Meyer, D., (2016), The Gentle Neoliberalism of Modern Anti-bullying Texts: Surveillance, Intervention, and Bystanders in Contemporary Bullying Discourse, *Sexuality Research & Social Policy*, 13(4) σσ. 356-370.

Nelson, E. D., Lambert, R. D., (2001), Sticks, Stones and Semantics: The Ivory Tower Bully's Vocabulary of Motives, *Qualitative Sociology*, 24(1), σσ. 83-106.

Νικολάου, Γ., (2013), Σχολικός εκφοβισμός και εθνοπολιτισμική ετερότητα, στο Κουρκούτας, Η., Θάνος, Θ. (επιμ.) *Σχολική Βία και Παραβατικότητα: Ψυχολογικές, Κοινωνιολογικές, Παιδαγωγικές Διαστάσεις – Ενταξιακές Προσεγγίσεις και παρεμβάσεις*, Αθήνα: Τόπος

Χρηστίδου-Λιοναράκη, Σ., (2001), Σχολείο Ανοικτό στην Κοινότητα, στο Ανδρούσου κ.ά. *Εκπαίδευση: Πολιτισμικές Διαφορές και Κοινωνικές Ανισότητες*, τόμ. Β', Πάτρα: ΕΑΠ, σσ. 165-204.

Ψάλτη, Α., Κωνσταντίνου, Κ., (2007), Το φαινόμενο του εκφοβισμού στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: Η επίδραση φύλου και εθνοπολιτισμικής προέλευσης, *Ψυχολογία*, 14(4), σσ. 329-345.

Διαδίκτυο

Beaty, L.A., Alexeyev, E.B., (2008), The problem of school bullies: What the research tells us, *Adolescence*. 43(169), σσ. 1–11, διαθέσιμο στο http://njbullying.org/documents/beaty-adolesc-research3-08.pdf, ανάκτηση 19/04/2018.

Κουρκούτας, Η., Κοκκιάδη, Μ., (2015), Από τη σχολική βία και τον ενδοσχολικό εκφοβισμό στο «ενταξιακό σχολείο». *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 8, σσ. 56-89, διαθέσιμο στο https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/jret/article/view/9095, ανάκτηση 20/04/2018.

Οικονομίδης, Β., Κοντογιάννη, Δ., (2011), Υποβοηθώντας τη μετάβαση από την οικογένεια στο νηπιαγωγείο: Η διαχείριση της εθνοπολιτισμικής ετερότητας μέσα στην τάξη, *Επιστήμες Αγωγής*, Θ.Τ. 2011, σσ. 105-124, διαθέσιμο στο http://www.edc.uoc.gr/~vasoikon/docs/31.Υποβοηθώντας%20τη%20μετάβαση%20από%20την%20οικογένεια%20στο%20νηπιαγωγείο.%20Η%20διαχείριση%20της%20εθνοπολιτισμικής%20ετερότητας%20μέσα%20στην%20τάξη.pdf, ανάκτηση 11/04/2018.

Sylvester, R., (2011), Teacher as Bully: Knowingly or Unintentionally Harming Students, *Morality in Education*, 77(2) σσ. 42-45, διαθέσιμο στο http://www.deltakappagamma.org/NH/dkgbulletinwinter2011.PDF#page=42, ανάκτηση 19/04/2018.

UNESCO, (2017), *School Violence and Bullying: Global Status Report. Paris*: UNESCO, διαθέσιμο στο http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002469/246970e.pdf, ανάκτηση 20/04/2018.

ARCHIVE ISSN 2654-2366 EBE/NLG